

YETİŞKİNLER İÇİN REHBERLİK VE DANIŞMA HİZMETLERİ

Dr. Günseli MALKOÇ*

Yeni bir yüzyılın eşiğinde olduğumuz günümüzde, kalkınmanın temel unsuru olan "insanın" geliştirilmesi, bütün toplumların en önemli konusu ve problemi haline gelmiştir. Bir kimsenin hayatını yeterince değerlendirebilmesi için eğitim seviyesi, yaşayış biçim ve şartları ne olursa olsun, kendisine meslekî becerilerinin yanısıra, toplumu ve yaşadığı tüm çevreyi anlayabilme imkânının hayat boyunca sağlanması gereklidir.

Kalkınmanın Temel Unsuru İnsan

Başarılı bir kalkınma toplumu oluşturan bireylerde değişim bilincinin oluşturulması, kendilerini mümkün olduğunca gerçekleştirmeleri ile mümkün olabilir. Bir ülkenin insan kaynağının o ülkenin doğal ve malî kaynaklarından daha önemli olduğu gerçeği hemen hemen bütün uluslar tarafından kabul edilmiş bir gerçektir. Doğal kaynakların ve kapitalin verimli bir şekilde kullanılabilmesi ancak o ülkenin insan kaynağının niteliklerine bağlıdır. Ülkelerin zenginliğini çıkaracak önemli ölçüde belirleyen unsur, halkın bilgi, beceri ve motivasyonudur (Coles and Edwin 1977, s.71). Yani artık insana, insan kaynağına yatırım yapılması gereği aşikârdır. Sadece rakamlarla ifade edilen büyüme, gerçekte kalkınma anlamına alınamaz. Gerçek anlamda bir kalkınma için ekonomik şartlarda olduğu kadar, halkın büyük bir çoğunluğu için, çağdaş hayat şartlarının elde edilebilmesi gereklidir. Kalkınmanın maddî ve manevî esas kaynağının insan olduğu gerçeği yetişkin eğitime olan ihtiyacı önemli ölçüde hızlandırmıştır. "Yetişkin Eğitiminin Geliştirilmesiyle İlgili Unesco Tavsiyesi" adlı eserde yetişkin eğitimi şu şekilde tarif edilmektedir: Yetişkin olarak düşünülen kişilerin; yeteneklerini geliştirmelerine, bilgilerini arttırmalarına, teknik veya meslekî yeterliklerini iyileştirmelerine veya bu yetenek, bilgi ve yeterliklerine yeni bir yön vermelerini sağlayan düzenli eğitim süreçlerinin tümüdür. Ayrıca yetişkin eğitimi; bireylerin tutum ve davranışlarını, hem kişisel gelişme bakımından hem de dengeli ve bağımsız bir toplumsal ekonomik ve kültürel gelişmeye katılma bakımından değiştirebilmelerine imkân sağlar (Titmis, Buttedah, Ironside ve Leghrad 1985, s.68). Bu tarife göre yetişkin eğitimi, yetişkinlere sadece bilgi aktarmaya değil, onların değişen ihtiyaç ve şartlarına göre davranış ve tutumlarında değişiklik yapmaya yöneliktir.

İnsanların davranışlarını yönlendirmelerinde çeşitli güdülerin rolü vardır. Yetişkinlerin düzenli bir öğrenme faaliyetine katılmasına sebep olan güdüler çok ve çeşitlidir. Bunlar arasında; ev, aile ve iş hayatı ile ilgili rolleri daha iyi yerine getirme, boş zamanlarını faydalı bir şekilde değerlendirme, yeni kişilerle tanışma, daha bilgili olma gibi güdüler sayılabilir. Yetişkinler yaşlarının ilerlemesine paralel olarak gelişen yeni şartlara ve rollere uyum sağlamak zorundadırlar. Robert Havighurst'a göre "gelişme ödevleri" adı verilen bu roller kısaca şunlardır: Genç yetişkinlik: eş seçme, eşi ile birlikte yaşamayı öğrenme, çocuk sahibi olma, çocukları büyütme, evle ilgili işleri yürütme, çalışma hayatına başlama, yurttaşlık sorumluluklarını yerine getirme, uygun bir sosyal grupta kaynaşma. Orta yaşlılık: Bir yurttaş ve toplumun üyesi olarak yetişkinlere özgü sorumlulukları yerine getirme, belli bir ekonomik yaşama düzeyine erişme ve bu düzeyi sürdürme, ergenlik çağındaki çocuklarının sorumluluk duygusuna sahip mutlu yetişkinler haline gelmesine yardımcı olma, yetişkinlere özgü boş zaman geçirme faaliyetleri geliştirme, bir kişi olarak eşi ile özdeşleşme, orta yaşlı olmanın getirdiği bedenî değişiklikleri kabul-

* M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Görevlisi.

lenme ve bu değişikliklere uyum sağlama, yaşlanan ana babaya uyum sağlama. Yaşlılık: Bedenî güç ve sağlık bakımından gerilemelere uyum sağlama, emekliliğe ve azalan kazanca uyum sağlama, eşin ölümüne uyum sağlama, kişinin kendi yaş grubu ile açıktan ilişki kurması, sosyal zorunlulukları ve yurttaşlık ödevlerini yerine getirme, memnurluk verici fiziksel yaşama koşulları kurma (Lowe 1985,s.57-58). Ayrıca ağımızın gereği olan hızlı sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmelere uyum sağlamak da yetişkinler için büyük bir önem taşımaktadır.

Yetişkinler İçin Rehberlik ve Danışma İhtiyacı

Yetişkinlerin, değişen koşullar ve değişen rollerine paralel olarak gelişen ihtiyaçlarını tatmin etme süreçlerinde yeni bilgi ve becerilere ihtiyaç duyacakları açıktır. Ayrıca her toplumda azınlık grupları, göçmen işçiler, kadınlar, gecekondularda yaşayanlar gibi ihmal edilmiş olan alt yapı ihtiyaçlarına dahi ulaşamamış geniş kitleler bulunmaktadır. şüphesiz bu kitlelerdeki bireylerin de yeni bilgi ve becerilerini nereden ve nasıl elde edecekleri konusunda yardıma ihtiyaçları vardır. Bu konu özellikle yukarıda adı geçen, yani ulaşılamamış olan kitleler için büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü toplumlar bireyelerinin kendilerini geliştirdikleri, bağımsız kişilikler kazandıkları ve üst yapı ihtiyaçlarına yöneldikleri oranda sağlıklı bir yapı oluşturabilirler. Kişiler eğitim ihtiyaçlarıyla ilgili imkânlar hakkında bilgi sahibi olsalar bile onların katılımını engelleyen çeşitli sebepler olabilir. Hattâ bazıları ihtiyaçlarının bilincinde dahi olmayabilirler. Yetişkin eğitimi faaliyetlerine katılma oranı bu imkânların her türlü tanıma yöntemlerinden yararlanılarak halka tanıtılmasına ve imkânların kolaylıkla erişilebilir olmasına bağlıdır. Bireylerde öğrenme ihtiyacı uyandırmak, onları eğitim imkânları hakkında bilgi sahibi yapmak, yetenekleri doğrultusunda yönlendirmek, ve katılımını sağlayabilmek için kurumsal bir desteğe ihtiyaç vardır. Bu destek ise ancak "Rehberlik ve Danışma Servisleri"nce sağlanacak sistemli bir hizmetle sağlanabilir. Yüzyılımızın başlarında özellikle Amerikan toplumunda danışma, daha çok gençleri uygun mesleklere yönlendirmek için meslek rehberliği olarak başlamış ama sonra kapsamı genişletilmiştir. Sonraları kişinin "tüm"lüğüne uygun olarak onun büyüyüp gelişmesi, uygun davranış mekanizmalarını öğrenip kullanarak en etkin uyumları yapması, uygun tercih ve kararları alarak kendi sorunlarını kendi başına çözümlenebilecek olgunluğa erişmesiyle ve ruh sağlığı ile ilgili bütün problemleriyle uğraşmaya başlamıştır (Tan 1986, 15). Rehberlik, okul ortamında çocuğun zihinsel, psikolojik, sosyal ve kişisel gelişimini kapsayan bir programdır. Danışma ise, rehberlik programı içindeki hizmet gruplarından biridir (Tan 1961, 31).

Genel olarak bir örgün eğitim kurumundaki rehberlik ve danışma servisinden şu fonksiyonlar beklenmektedir:

- a) Kişilerin kendi sosyal ve psikolojik dünyalarını anlamalarına yardım etmek.
- b) Kendilerini gerçekleştirebilmek için yetenek, kabiliyet ilgi ve imkânlarını fark ve kabul etmelerine yardım etmek.
- c) Karar verme becerilerini geliştirmelerine yardım etmek.
- d) Özel yeteneklerin geliştirilmesi, kişi ve toplumun yararlarına kullanılmabilmesi için kişilerin alışıl gelmişin dışındaki ve güç temin edilecek eğitimleri için özel imkânlar hazırlamak.

İngiltere'deki Russell Raporunda çıkarılacak (1973) yetişkinlerin ihtiyaçlarına göre en uygun faaliyeti seçmelerine yardım edecek böyle bir servisin görevleri üç ana bölümden oluşmaktadır (Osborn, Charnley and Withnall 1981,s.5).

1. Eğitim ve kültür faaliyetleri ile ilgili varolan tüm eğitim imkânları hakkında bireyleri mümkün olduğunca çok bilgi sahibi yapmak.

2. Var olan danışma servisleriyle sürekli ilişki halinde bulunarak ihtiyacı olanlara meslekî rehberlik yapmak.

3. Bireye uzman bir kişi ile tartışarak, kendisi için en uygun olan seçimi yapabileme imkânı sağlamak.

Bu rapora göre yetişkinlere yönelik rehberlik ve danışma hizmetleri okullardakinden daha fazla bilgi verme konusuna ağırlık vermektedir. Bazı bilim adamları bilgi verme ile rehberlik ve danışma servisleri arasında kesin bir ayırım olduğunu ileri sürmektedirler ama yetişkinlerin eğitim ve meslek seçimi konularında karar verebilmeleri için kapsamlı bilgilere ihtiyaçları vardır. Burada bilgi verme, yetişkinlere ne gibi eğitim imkânlarını ne gibi şartlarda elde edebilecekleri konusunda aydınlatılmaları anlamındadır. Konu bu anlamda değerlendirildiğinde, bilgi sağlama yetişkinlere yönelik rehberlik hizmetlerinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Yetişkinlere yapılan rehberlik ve danışma hizmetleri; yetişkinlerin gerekli planlamayı yaparak eğitim programlarına aktif olarak katılımlarını sağlamak, bu katılımın iş, aile ve toplumdaki rollerine katkıda bulunmasına yardımcı olmaktadır. Rehberlik ve danışmanın fonksiyonu yetişkinlerin yetenek, kişilik özellikleri ve ilgilerini; eğitim, şahsî ve meslekî imkânlarıyla bağdaştırmaktadır (Osborn, Charnley and Withnall, 1981 s.1). Burada dikkat edilmesi gereken nokta rehberlik ve danışma hizmetlerinin belli eğitim kurumlarına menfaat sağlayacak şekilde yapılması yerine tarafsız ve objektif uygulamalar yapılmasıdır. Önemli olan rehberlik ve danışma hizmeti alan kişilere kendilerine uygun olan en iyi seçimi yapmalarını veya en uygun kararı almalarını sağlayabilmektedir.

Çeşitli Ülkelerdeki Durum

Gelişmiş pekçok ülkede, yetişkinlere yönelik rehberlik ve danışma hizmetleri incelendiğinde, bugün için sınırlı ölçülerde olan ama giderek artan imkânlar olduğu görülmektedir. Bu ülkelerdeki rehberlik ve danışma hizmetlerine örnek olarak şu faaliyetler gösterilebilir (Osborn, Charnley, and Withnall 1981, s.20-21).

- A.B.D., Kanada ve Federal Almanya'da, tipik olarak alış-veriş merkezleri ve ya kütüphanelerde yer alan, yöresel danışma merkezleri.

- Japonya, İtalya, Kanada, ABD'de yetişkin eğitimi kursları hakkında kapsamlı bilgi veren, okullar, toplum merkezleri ve kütüphaneler.

- ABD, Yugoslavya ve Fransa'da iş alanları veya alışveriş merkezlerindeki danışma merkezleri.

- İngiltere'de pekçok rehberlik ve danışma servisi vardır. Bunlar arasında; Yetişkinler için Eğitim Rehberliği Servisi (Hatfield), bu servis aynı zamanda yeniden eğitime dönen yetişkinlerin uyum sağlama ve güven kazanma problemleriyle uğraşmaktadır; Yetişkinler için Eğitsel Rehberlik Servisi (Belfast); Eğitim Kaynakları Hakkında Bilgi Verme Merkezi (Cardiff) sayılabilir.

- ABD'de profesyonel danışma servisleri günümüzde yaygın bir ilgi görmektedir.

Kuzey İrlanda'daki Yetişkinler için Eğitsel Rehberlik Servisine (The Educational Guidance Service for Adults) başvuran 4000 yetişkinin ne gibi problemlerle başvurduklarını incelemek bu servislerin önemini vurgulamakta iyi bir örnek olabilir (Osborn, Charnley and Withnall 1981,s.20).

- Yanlış bir meslekî seçim yaparak okuldan mezun olanlar

- Yetişkin eğitimi kurslarında ilk tercih ettikleri kursu başarı ile tamamlayamayanlar.

- İleriki yaşlarında bir mesleğe kendilerini hazırlamak isteyenler.

- Yetişkin eğitiminin sağladığı yeni imkânlardan yararlanmak isteyenler.

- Uygun bir iş bulma veya sahip oldukları işi sürdürebilme konusunda hangi seviyede olursa olsun yeterli eğitim kvalifikasyonlarına sahip olmayanlar.

- Eksik eğitimleri sebebiyle kendilerini yetersiz hissedenler.

Yukarıda değinilen grupların tümü ülkemiz için de önem taşımaktadır. Ülke-

mizde gerekli beceriye sahip olmayan ve yönlendirilmesi gereken bir işsizler ordusu bulunmaktadır. Ayrıca okul dışında bulunan ve bir işe girebilecek niteliklere sahip olmayan büyük bir genç kitle çözüm arayışı içindedir. Kadınlarımızın eğitim düzeyi oldukça düşüktür. Kaynaklarımız kısıtlı olduğundan mevcut olan kurslardan daha çok verim alınabilmesi için kurslara başvuranlar yönlendirilerek, onların bu kurslardan ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda yararlanmaları sağlanmalıdır. Ayrıca şehirleşme sonucu, eğitimle ulaşılması gereken büyük bir gecekondü kitlesi mevcuttur. Bireyleri hem kendilerinin hem de toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde program ve kurslara yöneltmek yetişkin eğitiminin ana hedefidir. Bu hedefin gerçekleşmesi ise yetişkinlere yönelik rehberlik ve danışma hizmetlerinin sağlanması ile mümkün olabilir.

Ülkemizdeki Durum

Türkiye'ye bugünkü anlamda rehberlik kavramı, 1950'li yılların başlarında girmeye başlamıştır ama rehberlik ve danışma ülkemizde hala daha yeterince yerleşmemiş olan bir sahadır. Çeşitli aşamalardan sonra çalışmalar okullar üzerinde yoğunlaşmış, Millî Eğitim Bakanlığınca sistemli ve uzmanlı rehberlik çalışmaları, 1970-71 öğretim yılından itibaren 23 okulda başlatılmıştır. Millî Eğitim Temel Kanununun (1973) 6. maddesi ile rehberlik ve danışma hizmetleri yasallaştırılmıştır. 1974-1975 ders yılında 9. Millî Eğitim Şûrasından sonra tüm orta dereceli okullarda rehberlik uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulamaların sayısı giderek artmış ama pek olumlu sonuçlar alınamamıştır. Bu problemin temelinde iki önemli sebep bulunmaktadır. Bu sebeplerden birincisi danışmanların mesleğe tam olarak yetiştirilmemiş olmaları, ikincisi ise yönetim desteğinin yokluğudur (Öner 1987,s.21). Kepçeoğlu'nun (1982) yapmış olduğu bir araştırmanın sonuçları da bu verileri desteklemektedir. Araştırmanın ana bulguları şu konular etrafında yoğunlaşmaktadır (Kepçeoğlu 1987, s.3-8):

a) Rehberlik servislerinin hizmetleri; okuldaki öğretim kadrosu, yöneticiler, rehberler ve diğer personel tarafından pek bilinmemekte, farklı biçimlerde algılanmaktadır.

b) Okullarında var olan rehberlik faaliyetleri hakkında da adı geçen grupların algılamalarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Özellikle öğretmenler okullarındaki rehberlik faaliyetlerinden büyük ölçüde habersiz ve bilgisiz bulunmaktadırlar. Bu sonuçlar okullarımızdaki personel arasında rehberlik hizmetleri açısından yeterli bir işbirliği olmadığını ve öğretmenlerin konu ile gerçekten ilgili olmadıklarını göstermektedir.

Ayrıca sahada sayıca yeterli uzman bulunmamaktadır. Okullarımızda 4000'den fazla uzmana şu anda ihtiyaç vardır. (Baymur 1985,s.10). Tüm bu verilerden anlaşılacağı gibi ülkemizde oldukça eski bir geçmişi olan okullarımızdaki rehberlik ve danışma hizmetleri oldukça yetersizdir ve yetişkinler için aynı hizmetlerin adından bile bahsedilmemektedir. Yapılan literatür araştırmasında kalkınmakta olan hemen hemen bütün ülkelerdeki durumun aynı olduğu görülmektedir.

Halbuki kalkınma hamlesi içinde olan ülkemiz ve diğer gelişmekte olan ülkeler için yetişkin insan kaynağının geliştirilmesi hayatî bir önem taşımaktadır. Bu açıdan konunun öneminin bin an önce kavranılması ve acil önlemler alınması gerekmektedir.

SONUÇ

Ülkemizdeki rehberlik ve danışma faaliyetlerinin geliştirilmesi ve bu faaliyetlerin yetişkin eğitim kurumları için de bir an önce başlatılabilmesi için aşağıdaki önlemler önerilebilir.

a) Bu sahada uzman elemanların, hem kalite hem de sayılarının artırılması için gerekli önlemlerin alınması.

b) Bu elemanların çok iyi yetişmeleri için danışman yetiştiren kurumların rehberlik ve danışma sahâsında çok iyi yetişmiş öğretim elemanları ile takviye edilmesi ve yeni elemanların yetişmesi için önlemler alınması.

c) Danışman yetiştirmekte olan bölümlerin müfredat programlarının, yetişkinlere de rehberlik ve danışma hizmeti verebilecek şekilde yeniden düzenlenmesi.

d) Yetişkinler için de danışman yetiştiren bölümlerin Halk Eğitimi/Yetişkin Eğitimi Bölümleri ile yakın işbirliğinde bulunması.

e) Şu anda görev yapmakta olan danışmanların ve diğer eğitim personelinin, hizmetiçi eğitim programları ile, rehberlik ve danışma hizmetleri hakkındaki bilgilerinin artırılması.

KAYNAKLAR

Baymur, Feriha., "Gençliğin Eğitiminde Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Yeri ve Önemi", **Çağdaş Eğitim Dergisi**, Sayı 102, 1985. s.4-12.

Buther, Linda., "Educational Guidance for Adults" **Opportunities for Adult Education**, Vol.11, Malcolm Tight (Ed). Kent: Croom Helm, 1983.

Coats, Maggie., "Support for Women Learners-Requirements and Resources", **Adults Learning**, Vol.1, No 4, 1989, pp.104-105.

Coles Townsend and Edwin Keith., **Adult Education in Developing Countries**, 2nd. ed. Oxford: Pergamon Press, 1977.

Cross, Patricia K., **Adults as Learners**, San Fransisco; Jasey Bass Publishers, 1984.

Darkenwald, Gordon G. and Sharan B. Merriam., **Adult Education Foundations of Practice**, NewYork: Harper and Row, 1982.

Geray, Cevat., **Halk Eğitimi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi No. 73, 1978.

Kepçeoğlu, Muharrem., "An Evaluation of Counseling and Guidance Practices in Turkish Schools", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, Vol.XII 1986-1987 s.1-9.

Lowe, John., **Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış**, (Çev: Turhan Oğuzkan), Ankara; Unesco Türkiye Millî Komisyonu, 1985.

Oğuzkan, Turhan ve Okçabol, Rıfat., **Silivri İlçesinde Yetişkinlerin Öğrenme İlgisi ve İhtiyaçları ile Öğrenme Tecrübeleri**, (Yayınlanmamış Araştırma Raporu), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 1987.

Öner Necla., "Bir Deneme Rehberlik-danışma Programı", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, Cilt 1, s.12, 1987-87 s.21-29.

Tan, Hasan., **Psikolojik Yardım İlişkileri: Danışma ve Psikoterapi**, İstanbul: MEB, 1986.

Titmus, Colin., **Strategies for Adult Education, Practices in Western Europe**, Milton Keynes: The Open University Press, 1981.

Titmus, C. Buttedahl, P. Ironside, D ve Lengrad, P., (Çev: Ferhan Oğuzkan) **Yetişkin Eğitimi Terimleri**, Ankara: Unesco Milli Komisyonu, 1985.